

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปและอภิปรายผล

นวนิยายเรื่อง เวลาในขวดแก้ว และ ลอตสายมังกร เป็นนวนิยายแนวชีวิตครอบครัวทั้งสองเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้แสดงว่า ประเภทตัว ตัวกุดครุ่นคิดถึงประเด็นปัญหาสำคัญที่มนุษย์ต้องเผชิญในทุกช่วงวัย และสามารถแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ที่มีคุณค่าคือคนที่สร้างคุณสมบัติที่พึงประสงค์ขึ้นมาด้วยตนเอง และ/หรือสร้างขึ้นด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์อันเกื้อกูลต่อการเผชิญปัญหา ทั้งนี้ ผู้ประพันธ์ไม่ได้ละเลยหรือพยายามปกปิดความบกพร่องของมนุษย์ ผลการวิจัยจะแยกกล่าวเป็น 2 ประเด็นคือ คุณค่าของมนุษย์และคุณค่าทางวรรณศิลป์

1. คุณค่าของมนุษย์

เวลาในขวดแก้วเป็นนวนิยายที่แสดงความงามของมิตรภาพระหว่างเพื่อน ความสำคัญของการตระหนักค่าของความรักที่ทำให้เข้าใจค่าของชีวิต ความจำเป็นของการเรียนรู้ และ ความเข้าใจความจริงของชีวิตเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรี โครมเรื่องประกอบด้วยความขัดแย้งของนิต ตัวเอกในช่วงวัยรุ่นที่ต้องเผชิญความแตกแยกในครอบครัว สหระพ่อแม่เข้ากันไม่ได้ ความขัดแย้งภายในของเขาคือ ความโหยหาความสุขในอดีตซึ่งไม่อาจพบได้อีก เขาใช้ความผูกพันกับอดีตนำพาให้หนีหนีจากความทุกข์ในปัจจุบันที่ตนยอมรับไม่ได้ ผู้แต่งกระตุ้นให้คิดว่า ถึงแม้วัยรุ่นยังอ่อนด้อยทางวุฒิภาวะและหลายคนไขว่คว้าที่ต้องเผชิญทุกข์หนักเกินวัย คือปัญหาครอบครัวแตกแยกของนิต หนิง และจ๋อม ความพิการที่เป็นอุปสรรคต่อความไม่ฝันในอาชีพของซ้อ แต่หากค้นพบคุณค่าของมนุษย์ได้ พวกเขาจะฝ่าข้ามปัญหาไปได้เช่นเดียวกัน ไม่ว่าตัวละครจะมีอุดมการณ์อย่างไร เช่น นีออนที่ต่างจากคนอื่น ๆ เพราะอุทิศตนเพื่อสังคมและไม่ยอมตกอยู่ในอิทธิพลของกำนิคมของถึงคม แต่ถึงเท่านี้ไม่ใช่เรื่องทำลายสายใยแห่งมิตรภาพอันเป็นคุณค่าที่สำคัญประการหนึ่งที่ผู้แต่งแสดงไว้ การสร้างให้ตัวละครเอกเป็นวัยรุ่นเป็นกลวิธีที่เหมาะสมกับการนำเสนอคุณค่าดังกล่าว เนื่องจากวัยรุ่นมักให้ความสำคัญกับเพื่อนสูง การกล่าวถึงความผิดพลาดหรือความสูญเสียที่หลายคนประสบมา ก็สอดคล้องกับตัวสำคัญที่ผู้แต่งเน้นว่า ประเด็นการฝ่าฝืนสร้างปัญญาและทำให้มนุษย์เติบโตขึ้น ดังที่ผู้แต่งแสดงไว้ในชีวิตของนิต จ๋อม และตัวละครอื่นในเรื่อง

ผู้แต่งพยายามชี้ให้เห็นว่า แม้ความอ่อนแอทางจิตใจและความหมกมุ่นกับอดีตจะเป็นสิ่งบั่นทอนจิตใจและความก้าวหน้าของชีวิต หากก็สามารถแก้ไขได้ด้วยการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจ และยอมรับความเป็นจริงที่เกิดขึ้น ความเปลี่ยนแปลงของตัวละครหลายตัวในเรื่อง หลังจากผ่านพ้นอุปสรรคเป็นตัวอย่างที่ดีของการแสวงหาและค้นพบคุณค่าด้วยตัวเอง เช่น จ๋อม ที่ทำใจยอมรับได้ว่าปัจจุบันเป็นสิ่งที่ต้องเผชิญเมื่อมีคาพาการรายน้อยเข้ามา มรวคเสยชีวิตแม้ชีวิตคู่ของเธอเมื่อออกจากบ้านจะเต็มเหน็บ เธอก็เต็มใจเลี้ยงดูบุตรด้วยความรัก จ๋อมแสดงความรักกล้าหาญและความมุ่งมั่นที่จะหาเลี้ยงตนเองทั้งที่ไม่เคยลำบากมาก่อน ไม่ต่างจากแม่ของนัค ที่มีความสุขมากขึ้นเมื่อยอมรับได้ว่าชีวิตคู่ของคนไม่อาจหวานคืน และได้กระทำสิ่งที่พิสูจน์ว่าคนมีความสามารถหาเลี้ยงชีพและเป็นที่ยังของบุตรได้ นัค แม้ดูเฉยๆเพื่อน ผิดหวังในความรัก และยังมีใจกับอดีตก็ยอมรับตัวและยอมรับความอ่อนแอของตนมากกว่าถ้าวโชนผู้อื่น นอกจากนี้การผูกเรื่องให้ป้อมที่แปลกแยกจากสังคมต้องเสียชีวิตเพราะความขัดแย้งทางความคิด อาจเตือนใจได้ว่าคุณค่าที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่การยอมรับของผู้อื่น ในอีกแง่หนึ่ง การตัดสินใจที่ภายนอกก็ไม่ใช่เรื่องสำคัญ

ส่วน ตลอดสายมังกร แดงในช่วงที่เรียกว่ามีการขยายตัวทางเศรษฐกิจ คำนิยามที่เน้นความดำเนินทางเศรษฐกิจมีอิทธิพลสูงในยุคบริโภคนิยม ถึงแม้กล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้พยายามให้คำอธิบายถึงสาเหตุที่คนจีนโพ้นทะเลสามารถสร้างฐานะจากสภาพที่เรียกเป็นส่วนว่า “เถื่อนคนหมอนใบ” แต่ชีวิตของตัวเอกก็ยังเกี่ยวพันกับความทุกข์ความทุกข์ของภรรยาและบุตรหลาน ซึ่งไม่ใช่ปัจจัยฐานะทางเศรษฐกิจเป็นจุดหมายสูงสุดของชีวิต

เมื่อพิจารณาว่านวนิยายเรื่องนี้เป็นนวนิยายที่แสดงชีวิตการต่อสู้ของตัวเอกซึ่งอาศัยคุณธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เหยียด ตัวเอกของเรื่องเปลี่ยนสถานะจากกรรมกรแบกหามหาเข้ากินค่าไปวันๆ กลายเป็นมหาเศรษฐีอันดับต้นๆของเมืองไทย ความดำเนินของเหยียดขึ้นยืนคุณค่าของคุณธรรมหลักที่เขาดำรงไว้ได้ อาทิ ความมานะพากเพียร ความอดทน ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น ประกอบกับความแก้ปัญหาและเห็นการฉ้อโกง ที่สำคัญ เหยียดได้สร้างคนขึ้นมาด้วยพรหมวิหารสี่บนพื้นฐานของการเห็นคุณค่าของคน ทั้งภรรยา บุตรหลาน และคนงานในบริษัท

ทว่า ปัญหาในชีวิตของเหยียดไม่ได้สูญหายไปพร้อมกับความยากจน ฐานะและเงินทองที่เหยียดสร้างด้วยความยากลำบากกลับเป็นสาเหตุหลักของความขัดแย้งในบรรดาบุตรหลาน การรู้เท่าไม่ถึงการณ์และความอ่อนแอทางจริยธรรมของบุตรหลานบางคนก็ไม่ใช่สิ่งที่เหยียดสามารถจัดการแก้ไขได้มากนัก การสนับสนุนให้คนในความดูแลแข่งขันกันทำงานโดยเชื่อว่าเป็นวิธีสร้างคน ก็สร้างความทุกข์ใจให้เขาเมื่อคนเหล่านั้นแก่งแย่งแข่งขันกันเองเพราะความทะเยอทะยาน เมื่อเทียบกับนัคใน วรณินขอคนแล้วจะพบว่า เหยียดเผชิญปัญหาที่หนักกว่าและซับซ้อนกว่า ในฐานะหัวหน้าครอบครัว เหยียดไม่เพียงต้องให้ความเป็นธรรมเมื่อเกิด

ความขัดแย้งขึ้น เถียงยังต้องพยายามคลี่คลายปัญหาที่กระทบครอบครัวและแก้ไขปัญหาของคนในครอบครัวไปพร้อมกัน เห็นได้ว่า เถียงเป็นผู้กำกับจัดการกับปัญหาในชีวิตของบุตรหลานด้วยคุณธรรมที่เขาเชื่อมั่นและพยายามตั้งข้อ ถึงแม้ความหวังและศรัทธาคือชีวิตตลอดจนความละเอียดและความไม่ประมาทมีมาเป็นปัจจัยของความสำเร็จที่ยั่งยืนในช่วงชีวิตของเขา เถียงพยายามใช้คุณธรรมที่เกื้อกูลความสัมพันธฺ์ของเขากับบุตรหลาน แต่ดูเหมือนว่าเขาประสบความสำเร็จน้อยกว่าความสำเร็จทางเศรษฐกิจ อาจเป็นเพราะว่า เถียงเองมีความสับสนทางคุณค่าบางประการ เขาเป็นคนเคร่งครัดค่อนข้างที่ แต่ความหวังสูงสุดของเขาคือเพียงความมั่นคงทางเศรษฐกิจที่สร้างขึ้นแล้วก็ต้องพยายามดำรงรักษาไม่ให้ถดถอย เขาเห็นค่าของคนในแง่ผู้สร้างผลผลิต แต่ก็ลืมถึงความรักซื่อสัตย์ในจิตใจ ดังเห็นได้ว่า เถียงและภรรยาทั้งสาม ไม่ได้ร่วมมือกันสร้างความแข็งแกร่งทางจิตใจของบุตรหลานเท่าที่ควร และยิ่งขาดความเฉลียวใจหรือละเลยการคาดการณ์ถึงเรื่องเลวร้าย บางคนก็ยังวางเฉยอย่างผิดกาละเทศะเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น การให้อภัยด้วยความเมตตาจึงยังไม่อาจเยียวยาความทุกข์ของทุกฝ่าย

น่าเสียดายที่ความเชื่อมั่นในคุณธรรมปรากฏเด่นชัดในตัวละครเอกคือเหยียง ส่วนตัวละครรุ่นลูกและหลานซึ่งไม่มีความจำเป็นต้องสร้างฐานะอย่างเหยียง บางคนก็จำเป็นต้องปฏิบัติตนในกรอบให้เป็นที่พอใจของบิดา เช่น นก บางคนสามารถหาความสุขในโลกของคนเช่น นั้ญ บางคนแสวงหาเสรีภาพเช่น นุช แต่คนที่ผูกพันกับเหยียงน้อยเพราะมีวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน และเหยียงไม่ให้เวลาดูแลเท่าที่ควร ก็ไม่มีภูมิคุ้มกันที่จะดำรงรักษารัชธรรม และยังคงถูกขู่ขู่ให้แก่งแย่งแข่งดีกัน เช่น ระเบียบ นนท์ ชาญชัย หรือแม้แต่เทียนและแอนดี้ซึ่งเป็นลูกแม่เดียวกัน เฝียงซึ่งน่าจะมืบทบาทและอิทธิพลต่อตัวละครรุ่นเยาว์ ก็ไม่ได้ช่วยจุดดึงระเบียบที่คนเลื่อมมาอย่างใกล้ชิดตั้งแต่ยังเป็นทารก ให้พ้นจากภาวะล้มเหลวในชีวิตส่วนตัวและความขัดแย้งกับญาติสนิทเช่นนนท์ ในอีกแง่หนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าการล้มภาวะบกร่องทางคุณธรรมของมนุษย์ที่มีความเพียบพร้อมทางวัตถุเช่นบุตรหลานของเหยียงเป็นจุดเด่นมากกว่าการยึดหลักคุณธรรมในการคลี่คลายปัญหาของต้นตระกูล ซึ่งยังมีจุดอ่อนที่การยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและความทะเยอทะยานในทางธุรกิจที่ทำให้ทุ่มเทกับการงาน จนส่งผลกระทบต่อคุณภาพบุตรหลานหลายคน ความรักของเหยียงต่อบุตรหลานก็กล่าวได้ว่าเป็นความรักความหน้าที่มากกว่าจะเป็นความผูกพันทางจิตใจ ซึ่งเป็นจุดต่างจากเวลาในช่วงต้นแล้ว นอกจากนี้ ความบกร่องทางคุณธรรมที่เนื่องมาจากความสับสนทางคุณค่าก็ยังเห็นชัดยิ่งขึ้นในบุตรหลานของเหยียงที่มีชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมต่างจากเขา คือเป็นคนในครอบครัวเศรษฐี การอบรมสั่งสอนด้วยวาจาโดยขาดการดูแลอย่างใกล้ชิด จึงไม่เพียงพอที่จะเพาะบ่มภูมิคุ้มกันทางจิตใจให้คนเหล่านั้นดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าได้โดยไม่ถุ่มหลงและยึดติดกับวัตถุและผลประโยชน์

เห็นได้ว่า บริบททางสังคมในช่วงศตวรรษก่อนหน้าสังคมมีผลกระทบให้ **อดอลายฟ์** แสดงชีวิตที่ซับซ้อนมากขึ้น และ โคชผู้แต่งจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ก็ได้แสดงว่า คุณค่าของมนุษย์ถูกนำทอนไปเพราะความอ่อนแอทางจริยธรรม สิ่งที่เหมือนกันในนวนิยาย ทั้ง 2 เรื่อง ก็คือทัศนคติของผู้เขียนที่ว่า ความเป็นมนุษย์ที่อยู่ใหญ่อยู่โตจิตใจอันแข็งแกร่งที่อึดมั่น ในความดี และความศรัทธาเป็นบทเรียนสำคัญในชีวิตหากผู้จักเรียนรู้ ขณะที่เวลาในขบวนการ ก็มีจุดเน้นว่าคุณค่าของการเรียนรู้จากประสบการณ์ในชีวิตทำให้คนเข้มแข็งขึ้น **อดอลายฟ์** ก็ เน้นว่าเมื่อสูญเสียหลักยึดทางคุณธรรม มนุษย์จะประสบปัญหาหนักในชีวิต นำถึงแก่กว่า ความรัก ความเมตตาและความปรารถนาดีต่อกันยังเป็นคุณค่าสำคัญของความเป็นมนุษย์ในนวนิยายทั้งสอง และเป็นคุณธรรมสำคัญที่จำเป็นต่อการอยู่ร่วมกัน ความรัก ความเมตตา และความปรารถนาดี ต่อผู้อื่นย่อมนำไปสู่การให้โอกาสและการให้อภัย ความรู้จักปล่อยวางจากการยึดมั่น ยึดมั่น และ ไม่มุ่งแต่จะครอบครองจะเกิดปัญหาความขัดแย้งและความทุกข์ การซื้อบัพทรวงของมนุษย์ใน นวนิยายทั้งสองเรื่องยังเป็นส่วนเสริมให้ตระหนักว่า คุณค่าของมนุษย์ที่แท้จริงคือสิ่งตรงกันข้าม กับความบงการของมัน ตรงกับที่นักวิจารณ์กล่าวไว้ว่า “วรรณคดีที่จะปลูกความสำนึกในทาง จริยธรรมได้ จะต้องไม่มองข้ามบทบาทของความชั่ว (le mal) การกล้าเผชิญกับปัญหาของ ความชั่วเสียอีกที่จะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความสำนึกเชิงจริยธรรม” (Basaille, 1957 อ้างถึงใน เจตนา นาควิริยะ, 2539 : 298-299)

เมื่อหาที่แสดงถึงความอ่อนแอและความบงการของตัวละครใน **เวลาในขบวนการ** และ **อดอลายฟ์** จึงมีส่วนโน้มน้าวให้คิดว่า คุณค่าของมนุษย์คือการตระหนักในคุณค่าของตนเอง และคุณค่าของผู้อื่น และการตระหนักนั้นจะหลั่งการยึดถือคุณธรรม ความจำเป็นของคุณธรรม สอดคล้องกับที่ผู้แต่งได้เคยแสดงทัศนะไว้ว่า คุณธรรมเป็นสิ่งจรรโลงโลก “ความดีที่คุณธรรม ยังอยู่ โลกนี้ก็อยู่ได้” เขาจึงยึดถือว่า “นักเขียนที่ดีต้องสร้างงานที่จรรโลงสังคม ทำให้สังคม ดีขึ้น” (อุทัย พันจันทร์, ผู้ตีพิมพ์และรวบรวม, 2545 : 60) อย่างไรก็ตาม ความมุ่งหมายของผู้แต่งก็ยังไม่ไขว่ถ่วงปะกันของความสำเร็จในการสื่อสาร ผู้ศึกษาจำเป็นต้องพิจารณาพหุของ การสื่อความหมาย หรือที่เรียกว่าคุณค่าทางวรรณคดีพบว่า ได้รับแรงหนุนจากความถึกซึ่งทาง ความคิด และในขณะที่อวกาศก็สร้างพลังแก่ความคิดนั้นด้วยหรือไม่ อย่างไร

2. คุณค่าทางวรรณคดี

เวลาในขบวนการ และ **อดอลายฟ์** เป็นนวนิยายที่ประภัสสร เสวิกุลเขียนลงพิมพ์ เป็นตอนๆในนิตยสาร ผู้แต่งจำเป็นต้องอาศัยการนำเสนอที่กระตุ้นความอยากรู้เพื่อให้ผู้อ่าน คิดตามอ่านต่อในฉบับถัดไป กลวิธีที่มักใช้กันทั่วไปคือการทิ้งเรื่องหรือประเด็นค้างไว้ท้ายบท นอกจากนี้ ถ้าหรับประภัสสร ประสพการณ์การดูภาพยนตร์ก็ใช้เป็นประโยชน์ในการเขียนได้

สิ่งที่เขาให้สัมภาษณ์ว่า "...มีการตัดฉากข้ามกลับไปกลับมาก็ทำให้เรื่องที่ยาวๆ สั้นลง... คนอ่านเกิดความรู้สึกตื่นเต้นในการอ่านมากขึ้น" (ฉวี พันธ์จันทร์, 2545 : 44-45)

นวนิยายทั้งสองเรื่องเป็นการเล่าเรื่องอดีตเมื่อเหตุการณ์จบสิ้นลงแล้ว ผู้เล่าถึงจุดความสนใจจากผู้อ่านด้วยการแสดงว่า ในเหตุการณ์ช่วงหนึ่งคนไม่รู้ว่าจะมีอะไรตามมา หากผู้ก็จะไม่ทำเช่นนั้นดังที่พบมากใน เวลาในขวดแก้ว การแสดงการไม่ตั้งรู้ของตัวละครไม่ได้เป็นเพียงกลวิธีเท่านั้น หากยังเชื่อมโยงกับข้อค้อยทางบุคลิกภาพของตัวละครซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา โดยเฉพาะเมื่อตัวละครนั้นเป็นตัวเอกซึ่งต้องเผชิญกับปัญหานั้นอย่างหวุ่นไหวกว่าจะได้เรียนรู้ การให้ตัวเอกเป็นผู้เล่าเรื่องและแสดงมุมมองภายในเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจความขัดแย้งภายในของตัวละคร และมีความรู้สึกร่วมด้วยมากกว่าที่จะรู้สึกร่วมกับตัวละครอื่น จึงสามารถติดตามพัฒนาการของตัวเอกได้ ขณะที่มองตัวละครอื่นผ่านสายตาของตัวเอก ก็จะเข้าใจตัวละครเหล่านั้นอย่างที่ว่าตัวเอกเข้าใจเป็นส่วนมาก ผู้อ่านจึงเข้าใจได้ว่าทำไมนักเขียนผูกพันกับพ่อ แม่แม่จะพร่ำบ่นถึงความเลวร้ายของพ่อ การที่นักชอชมรับภรรยาใหม่ของพ่อและสามีใหม่ของแม่ก็แสดงว่านักเขียนคนที่เปิดใจรับสิ่งที่แตกต่างจากความพึงใจของคนได้

ส่วนใน ตลอดสายมังกร ผู้เล่ามีประสบการณ์ตรงน้อยกว่าการได้รับฟังมา จึงไม่สามารถแสดงความขัดแย้งภายในของตัวละครได้มากนัก ส่วนใหญ่จึงเป็นมุมมองภายนอกซึ่งบอกผลที่เกิดขึ้นแล้วและแสดงเหตุตามความคิดเห็นของหลายๆคน หรือเล่าเหตุการณ์ให้ตีความเอง บางครั้งผู้เล่าอาจแสดงความคิดเห็นว่า หากตัวละครบางตัวต้องทำหน้าที่ก็จะไม่ทำเช่นนั้น เช่นที่เหยียงห้ามจัดงานในบ้านเกินกว่า 24 นาฬิกา โดยไม่รู้ว่าจะมีโอกาสในวันนั้นตามราหูชัยออกไปเที่ยวนอกบ้าน สิ่งนี้คือความรู้ที่ไม่ถึงการมีของผู้ใหญ่ตลอดจนลักษณะ "ตัวใครตัวมัน" ของคนในครอบครัวนี้ อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านไม่สามารถทำความเข้าใจได้ว่านั่นหนาและราหูชัยมีความขัดแย้งในใจอย่างไร เมื่อต้องเลือกระหว่างความพิชิตและความสำนึกทางประเพณี หรือในเหตุการณ์ที่ระวิตัดสินใจแต่งงานกับสุวิตราทั้งๆที่ไม่ได้รักมัน เขาคิดอย่างไร และนั่นที่รู้สึกอย่างไรต่อระวิที่เขารู้ว่าเธอแอบและตั้งเงินแต่ก็เป็นญาติสนิท

หากวัดความประทับใจในบทประพันธ์ที่ความสัมพันธ์ทางใจของผู้เล่ากับตัวละครกล่าวได้ว่า เวลาในขวดแก้ว มีความเข้มข้นทางอารมณ์สูงกว่า ตลอดสายมังกร ซึ่งมีขนาดยาวกว่า ประกอบด้วยประเด็นปลีกย่อยและตัวละครจำนวนมาก ทั้งมีความค้อยด้านเอกภาพ ในขณะที่เวลาในขวดแก้วมีจุดเน้นที่การแสดงมุมมองภายในของตัวเอกเชื่อมโยงกับอารมณ์ที่ผันแปรตามเหตุการณ์และช่วงวัย การข้ามบทสนทนาที่ตัวเอกฝังใจ เป็นอุปกรณ์ย้ำความขัดแย้งในใจของเขาที่หวนระลึกหลายครั้ง ในขณะที่บทสนทนาใน ตลอดสายมังกร หลายครั้งแสดงทัศนคติในแง่ลบของคนในครอบครัวที่มีต่อกัน ส่วนที่นำประทับใจอยู่ที่บทพูดที่เหยียงกล่าวกับบุตรหลาน แต่ผู้อ่านไม่เคยเข้าถึงมุมมองและพัฒนาการในจิตใจของตัวละครอื่น การที่ผู้แต่งใช้เนื้อที่แสดง

ความขัดแย้งระหว่างตัวละครหลายตัว โดยไม่สามารถแสดงความซับซ้อนในใจของตัวละครเหล่านั้น และตัวละครส่วนใหญ่มักเป็นตัวละครมิติเดียว (flat character) ทำให้คุณค่าด้านการเรียนรู้และการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีไม่ปรากฏเด่นในตัวละครประกอบ อย่างไรก็ตาม ก็เป็นข้อดีที่ช่วยเน้นตัวเอกในประเด็นนี้ แม้ว่าความสำเร็จของเรื่องก็เป็นปัจจัยด้านลบต่อชีวิตของบุรุษสถาน ผู้อ่านก็ยังพอจะทำความเข้าใจได้ว่าสิ่งที่บั่นทอนความสุขก็คือการขาดคุณค่าบางอย่าง เช่น ความถึนถน ว่าความถ้ำเวียดด้วยความมั่นคงทางเศรษฐกิจ การยึดตัวเองเป็นศูนย์กลาง และเน้นหน้าที่มากกว่าความรัก

เมื่อพิจารณาถึงสัญลักษณ์สำคัญใน 2 เรื่องนี้ พบว่าตัวเอกต่างยึดติดกับอดีต แต่เรื่องเวลาในซวดแก้ว เรื่องจบลงที่ตัวเอกกำลังเติบโตขึ้นด้วยวิถีภาวะที่เพิ่มขึ้น ส่วน ออคตาวิชังกร จบที่ความตายของເຫຼືອງ การก่อกองหรือญานาที่ทำได้เสมอจากมือเขาอาจตีความได้ว่าเป็นการปลดปล่อยจากความหมั่นเพียร การโคจรวณ และวินัย ซึ่งคุณสมบัตินี้พบได้น้อยในคนรุ่นหลานของเขา นี่จึงเป็นกลวิธีที่เสนอผลในการชี้ขอบกรอบของการขาดคุณธรรมในคนรุ่นใหม่

หากโยงกับบทบาทของເຫຼືອງที่เป็นผู้นำและตั้งสอนคนในครอบครัว เห็นได้ว่าถึงแม้ผู้เล่าจะกล่าวถึงເຫຼືອງด้วยความชื่นชมศรัทธา และหยิบยกเอาคำสอนของເຫຼືອງมานั้นย้ำ เช่นความขยันหมั่นเพียร ความสามัคคีอย่างถึง หรือความกตัญญูรับตัวละครในนิทานจีนและไทย ฯลฯ แต่เมื่อเทียบกับความแคกร้าว บรรยากาสนก่งแย่งชิงดี และถาวรเมินเฉยต่อความล้มเหลวของญาติสนิทที่ปรากฏเสมอ อาจกล่าวได้ว่าคุณค่าที่ເຫຼືອງยึดถือยังไม่เพียงพอที่ควร ในโลกปัจจุบัน

ความต่างกันที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ เวลาในซวดแก้ว มีแก่นเรื่องสำคัญเพียงอย่างเดียว และมีตัวละครน้อยกว่า การดำเนินเรื่องโดยคัลภาพกลับไปกลับมาสืบหาความจริงของภายในของตัวเอกซึ่งเป็นผู้เล่าได้ดี ส่วน ออคตาวิชังกร มีโครงเรื่องย่อยมากมาย โครงเรื่องย่อยๆ ที่ซ้อนกันเข้ามาเป็นเหตุให้เรื่องนี้ถูกวิจารณ์ว่าขาดเอกภาพ (ธนศ เวศร์ภาดา, 2543 : 85) ถึงแม้ว่า ปรภัสสร (2536 : 40) กล่าวว่านี่เป็นแนวการเขียนอีกแบบของเขา คือ ไม่ให้ใคร โดดเด่นอยู่คนเดียว เขาเห็นว่าชีวิตคนคือมีส่วนประกอบ โดยเฉพาะคนจีนซึ่งมีบุตรหลานมาก เขาจึงต้องการให้ผู้อ่านได้เห็นถึงความเติบโตของแต่ละคนที่ “ไม่ใช่เป็นแค่ตัวประกอบ แต่...เป็นตัวเอก มีชีวิตในตัวเอง...” แต่แนวโน้มที่เป็นงานศิลปะที่จำเป็นคือองค์ของทางวรรณศิลป์จึงจะส่งสารอันหนักแน่นได้ ตัวประกอบซึ่งอาจจะเป็นตัวเอกได้ในมุมมองของตน ก็จำเป็นต้องมีความซับซ้อนไม่แพ้ตัวเอก ในขณะที่ ออคตาวิชังกร ขาดเอกภาพของระดับและภาษาสละสลวยทางภาษา แม้บางส่วนจะแสดงความตั้งใจของผู้แต่งก็ยังขาดความสมจริง แต่เวลาในซวดแก้ว มีการสร้างบรรยากาศด้วยการยกบทประพันธ์ร่วมสมัยที่ไพเราะมาแทรกให้เข้ากับความขัดแย้งของตัวละคร องค์ประกอบทางวรรณศิลป์ในเรื่องนี้จึงประสานกับเนื้อหาได้ดีกว่า

กล่าวได้ว่า ลอกลาฆังกร เป็นเรื่องที่ประสบความสำเร็จน้อยกว่า เวลาในขบวนแก้ว และน้ำทิพย์ของคุณค่าของมนุญย์ก็ดูเบาบางไปบ้าง อย่างไรก็ตาม แม้ทั้งสองเรื่องนำเสนอปัญหาของตัวละครที่มีขัดแย้งกัน ในแง่มุมที่ต่างกัน แต่ผู้เขียนก็แสดงว่า คุณค่าสำคัญของมนุญย์เมื่อพบเจออุปสรรคก็คือความกล้ายอมรับความจริง การมีความหวังในชีวิต ความเพียรพยายามและอดทน และการมีความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ไม่ใช่การยึดมั่นถือมั่น หรือมุ่งทำร้ายกันเพียงเพื่อผลประโยชน์ของคน

ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาคุณค่าของมนุญย์ในนวนิยายทั้งสองเรื่องนี้เปรียบเทียบกับที่นำเสนอในสื่ออื่น เช่น บทละคร โทรทัศน์หรือภาพยนตร์